

KIRÁLY LÁSZLÓ: A SANTA MARIA MAKETTJE

Az elolvasás után az élmény üdvözlésre és gratulációra indítja bennem a szakavat, de nem akarom elsietni a dicséretet, hátha indulatom tévedésre hajlana, s talán az író és az olvasó sem azt kapná, amit a kritika (de a szűkös dongájú recenzió is) hivatott lenne közölni: becsületes ítéletet, józan vélekedést, jogos és szükséges bírálatot, mintegy ellenőrző tükröt, mely leméri és helyreigazítja a valóság fókuszba fogott tükröződését: a művet.

Viszont a kritikus sem vállalhatja megszokott állapot-alkalom gyanánt az ítélő tisztét, hisz ő is elsősorban olvasó, s egyetlen biztosítékként hiteles vélekedésére meztelen őszinteségű impressziói, megtisztított gondolatai és az önmagával való szigorú számvetés adhat csak elegendő alapot. Hiszen, akarva-akaratlan a jó szerzőtartalás is reá vár. A kritikus szerepe az optimális ideák világában mindig is a legkínosabb, legkeservesebb felelősségű.

Nem véletlenül említettem keresgélvén jelzőket, föltételeket a kritikus föladatahoz, hivatásához, a felelősség, számvetés, szigorúság talán túlságosan is elvont, „biblikus” fogalmait. Király László idézte bennem gondolatélménnyé őket, már a borítóra írt mondataival: „Gondoljuk csak meg: hiszen ott harcoltunk mindnyájan Thermopülainál. Legalábbis minden, ami bennünk jó és nemes, ott megütközött az ellen-séggel. És pontosan emlékszünk arra, hogy mit tettünk akkor. Vagy arra, hogy mit tettünk volna. Gondoljuk hát végig: mit is tettünk volna?” És ugyanakkor — a művekbe kóstolás előtt — egy Ezékieltől idézett mottó várakoztatta meg a már lassan szokássá váló, sietős belélapozást: „*És mindenik állat artzal előfelé megyen vala, valahová a lélek indítja vala, hogy mennének, odamennnek: meg nem fordulnak vala, mikor járjának.*” Fölviláglik két pólus: az önvizsgálat kételye és a kétely nélküli, magabiztos, „lélek indította” hitese elhatározás, mint két alapvető módszer.

A novellák mindenekelőtt írói agy teremtette sikeres ötletek. Erre példa mindjárt a nyitó elbeszélés is (ha ugyan megfelelő a kategória *A Vörös Sárkány este avagy Simon Barnabás kálváriája* című írásra, melynek ezenkívül hat részcíme is van). De említhetem az *Elégiák az egyedülétről* „ciklus” „tétéleit” is, vagy az *Elfelejtett régi énekek*-et, vagy a *Hallani a furcsa muzsikaszót* című novellát. Ezek az írások, mint ötletre épült építmények, talán formailag (írói eszköztáruk, könnyedségük, frappáns voltuk, pontosságuk miatt) sikerültebbek, mint a többi írás, mégis innen halllik ki leginkább utánérzés, ezekre az írásokra mondanák szóban: „jól meg vannak írva”, a mesterség vizsgamunkái. Ott, ahol a költő Király László búvik meg a sorok mögött, ott találni a jövőreményű értékre (*Vasmadár*, *Ének a repülésről*, *Októberi dal*, *Hallani a furcsa muzsikaszót*). Megvalósultságban nem múlják felül a fölsorolt írásokat, mégis maradandóbb, az író és az ember elé magasabb mércét állító novelláknak érzem *A sziget*, *A Santa Maria makettje*, *A hetedik nyár balladája* címűeket. Dokumentum értékű önvallás, lírai feszültséggel. „Az ember mindig menekül. Mindig fut valami elől. Ha dolgozik, a téletenség elől, ha alszik, az ébrenlét elől, ha iszik, a józanság elől. De fut. Örökké fut” — ezekkel a mondatokkal kezdi Király az *Ó, havas erdő némasága* című novelláját. A helyét, jelenét, múltját nem lelő, jövőjét homályosan, bizonytalanul sejtő fiatalember bele nem nyugvó, megalakodni nem akaró állapotot rajza ez, az értelmes bizonyosságot, hitet kereső és veszejtő fiatalember vívódásai ivódnak Király László mondataiba, tépelődő, könyörgő, poétai ihletű monológjaiba. „Ó, sziget, szigetek! Apró, málnaszemű halak! Meg kellene tanítani az embereket arra, hogy van ilyen sziget. Azaz nincsen, de lehet. Nincsen, de keresni kell mégis, ez lévén az egyetlen értelmes cselekedet. Tanítani kellene a gyerekeknek az iskolában. Fölrajzolni a térképre a biztos helyét, s utána elmagyarázni, hogy azért éppen ott ne keressék, mert ez a sziget folyton úszik a vizen. Holott nem jéghegy ez a sziget, és nem is lehetne pontosan megmondani mi az, csak annyi bizonyos, hogy pontosan a jéghegy ellentéte. Van ilyen sziget — erre

kellene mindenekfölött megtanítani az embert egész apró korában, amíg még fogékony az ilyen dolgok iránt is. Arra kellene megtanítani az embert, hogy van ilyen sziget, még akkor is, ha nincs. Íme, a legnagyobb bizonyosság." És sorra olvashatjuk ezeknek a szinte groteszk, makacs mondatoknak megszenvedett, végigélt, őszinte bizonyítékait (*A nagy nyári mező, Ma este Párizsban, A hetedik nyár balladája*).

Külön akarok szólni *A Santa Maria makettje* című írásról, ami mintegy megfordítja Karinthy Frigyes megdöbbentő ötletét (Találkozás egy fiatalemberrel). Király szembenéz jövő önmaga lehetőségével. Jövendöl. A húszéves fiatalember önmagával beszélget. "... az az egyetlen baj, hogy én azt hittem, és bíztam benne, hogy valahol fontos, nehéz földadataid vannak, az emberiséget szolgálod, hős vagy és híres. Azt hittem, szép ruháid vannak és sok megszolgált pénzed. Ez az egyetlen baj. És most mindezt elmondtad, hirtelen nem tudom, mihez kezdjek" — mondja a fiatalember. Gyűlölségében fölkiáltana még: „Szerettem volna megölni őt, önmagammat, most, itt rögtön, de csak ült védtelenül és elkeseredetten, a szeme egészen beesett, karikás lett és fáradt, halálosan fáradt”, de hiába, negyvenéves önmaga, bár büntudattal, erőteljesen és üresnek érezve magát, indulat nélkül mondja: „Ez a tehetetlenség, aminek nem mi vagyunk az okai. Senki sem oka. Csak van.”; és szertefoszlik a fiatalember hite, mintegy belézuhan elképzelt, megfáradt önmaga alakjába: „Láttam, hogy nincs menekvés. A tények számitanak. Csak a tények, melyek tőlünk függetlenül is léteznek; holott mindeztől azt hittem, és bíztam benne, hogy a tények valami tőlünk függő dolognak — vágnak, elképzelésnek, szándéknak, akaratnak — a következményei, s éppen ezért van bennük valami költőiség...”

Sütő András köztudatba robbanása „naplójegyzeteivel”, a romániai magyar irodalom felé fordította az értékre érzékeny tekinteteket. Még annak okait is találgatták, milyen környezet-erő lehetett a tehetség természetességén kívül, hogy ilyen nagy mű megíródjék. Az erdélyi irodalmi hagyomány Heltai Gáspártól Bethlen Miklóson keresztül Tamási Áronig? Nyilván ez is, de legfőképp a szigorú, töprengő önvizsgálat, „számadás”. Hogy ne mentsük át a rosszat, a vétket a jövőbe.

Király László kötetbe gyűjtötte keserves vallomásait. Volt, hogy Heltai módjára apró történetkét fabrikált hozzá, „mesét”, mely végül „csodával” fejeződik be, volt, hogy a bibliát lapozta föl, hogy életet leheljen a mondába-legendába, s volt, hogy elnevezte alakját Gornak, Göbnek, vagy egyes szám első személyben írta ki magából mindazt, ami a torkát szorította. Mindennek, amit ír, hitele van, *Tordai Zéno Páris csodatételé*-nek éppúgy, mint talán legszemélyesebb és legkíméletlenebb írásának, *A hetedik nyár balladája*-nak. S általában mindent pontosan, tömören ír meg. Stílusa — különösképp ahol az őszövetségi időket festi — kivételes, összetevve a fiatal magyar prózairodalommal. Nyilván ebben jó segítője költő volta, s valamennyire az ottani hagyománynak is tápláló „gyökér” ereje van. Ráismerni itt-ott Sánta Ferenc, Franz Kafka, Hemingway hangjára, de mindezek annyira beépültek, ha hatottak egyáltalán, hogy legföljebb kötözködni tud csak a finnyás bíráló ezek fölemlítésével.

Király László verseit — idén jelent meg harmadik verseskötete — foghíjasan ismerem, s így nem is ítélnék joggal. Mégis leírom, hogy e kötet a prózaíró ígéretét hagyja bennem, azért, aki ha nem is hibátlanul, de teljes fegyverzetben lépett közönsége elé. Ha nem kell előbb kigondolnia az ötletet, melyre gondolatait felöltözteti, hanem az ötlet együtt vajódik majd a tartalommal, kellő igény célul tűzése után formát ad mondandójának — valószínű, hogy komoly remény teljesedhetik: nagy tehetséget köszönthetünk. Visszaidézem most én is az írónak a borítóra írt rákérdezéseit, emlékeztetem a „feltételes módra”. Hiszen ehhez most — kötete olvasása után — jogot és kötelességet adott Király László nekem, az olvasónak, és én magam magamnak, a bírálónak. Hisz az adott szó kötelez: „*És mindenik állat artzal előfelé megyen vala, valahová a' lélek indítja vala, hogy mennének, odamennek: meg nem fordulnak vala, mikor járnának.*” (Kriterion, Bukarest, 1970.)

ÖRDÖGH SZILVESZTER